

Gereedschapskist voor kinderen met sociale problemen

Evaluatie sociale vaardigheidstraining

Universiteit Utrecht / Centrum voor Jeugd en Gezin te Veenendaal

Manon Tijssen (5623154)

Begeleider: Dr. R.F. Oomkens

Tweede beoordelaar: Dr. M. Hopman

30 juni 2016

Samenvatting

Dit onderzoek heeft het ervaren effect en de werkzame mechanismen van een sociale vaardigheidstraining voor kinderen van tien tot en met twaalf jaar in kaart gebracht. De sociale vaardigheidstraining heeft als doel om de weerbaarheid te versterken en de sociale vaardigheden te vergroten bij kinderen met milde sociale problematiek. Dit onderzoek is gedaan omdat het onvoldoende duidelijk is of een sociale vaardigheidstraining daadwerkelijk hieraan bijdraagt. Daarbij is er weinig inzicht in de werkzame mechanismen die zorgen voor het gewenste doel. Om deze mechanismen te achterhalen en het ervaren effect van de interventie in kaart te brengen zijn kwalitatieve gegevens verzameld door middel van semigestructureerde interviews. In totaal zijn er achttien interviews afgenomen, hiervan waren er zeven met kinderen die de training gevolgd hebben en hun ouders. Daarnaast zijn er vier professionals geïnterviewd die de training gegeven hebben. Uit de resultaten blijkt dat het ervaren effect van de interventie groot is. Het lijkt erop dat de sociale vaardigheidstraining een bijdrage levert aan het versterken van de weerbaarheid en het vergroten van de sociale vaardigheden bij gemotiveerde kinderen met milde sociale problematiek. De werkzame mechanismen die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen, zijn toegenomen kennis, bewustwording en zelfvertrouwen. Daarnaast is de context waarbinnen de training wordt gegeven van belang voor een effectieve sociale vaardigheidstraining. Zo moeten de professionals er binnen de training voor zorgen dat de kinderen het gevoel krijgen dat ze goed zijn om wie ze zijn en dat ze fouten mogen maken. Tevens draagt positief bekrachtigen bij aan het gewenste effect van de interventie. Het kan voor vervolgstudies interessant zijn om meer onderzoek te doen naar het belang van de context waarbinnen de training wordt gegeven. Daarnaast is het aan te bevelen om het langetermijneffect van de interventie in kaart te brengen.

Kernwoorden: *sociale vaardigheidstraining, uitkomstevaluatie, werkzame mechanismen, realistisch evalueren, kwalitatief onderzoek*

Inleiding

In de Nederlandse samenleving wordt het hebben van sociale vaardigheden als vanzelfsprekend gezien en worden daar hoge eisen aan gesteld. Zo vraagt participatie op de arbeidsmarkt niet alleen om kennis over een bepaald vakgebied, maar wordt het actief meedoen in het sociale systeem van het bedrijf ook steeds belangrijker. Het aanleren van sociale vaardigheden begint al op jonge leeftijd. Er wordt van kinderen verwacht dat zij zich kunnen aanpassen aan wisselende situaties. Het merendeel van de kinderen is hier ook vaardig genoeg voor. Er is echter ook een groep kinderen die onvoldoende beschikken over deze sociale vaardigheden. Deze kinderen vertonen sociaal incompetent gedrag en kunnen zich hierdoor moeilijk aanpassen aan verschillende situaties (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse & Mackaay-Cramer, 2001; Van Vugt, Deković, Prinzie, Stams & Asscher, 2013).

In Nederland ervaart elf tot achtentwintig procent van de kinderen tot twaalf jaar sociale problemen, zoals teruggetrokken of agressief gedrag (Zeijl, Crone, Wiefferink, Keuzenkamp & Reijneveld, 2005). Deze kinderen hebben een grotere kans om gepest te worden en doen het minder goed op school. Tevens lopen ze meer risico om te vereenzamen. Dit geeft op latere leeftijd een verhoogd risico op andere problemen, zoals crimineel gedrag en depressies (Collot d'Escury-Koenigs et al., 2001; Henricsson & Rydell, 2006; Huyghen, 2007). Het vroegtijdig signaleren en aanpakken van sociaal incompetent gedrag kan problemen in de toekomst voorkomen. Momenteel zijn sociale vaardigheidstrainingen (hierna te noemen SoVa-trainingen) een belangrijke methode voor kinderen met milde sociale problematiek om sociaal vaardig gedrag aan te leren (Bijstra & Nienhuis, 2003). Verwacht wordt dat een sociale vaardigheidstraining kan bijdragen aan het vergroten van de sociale vaardigheden. Om hier zeker van te zijn is een evaluatie van een SoVa-training van belang. Er zijn al verschillende evaluatieonderzoeken van SoVa-trainingen beschikbaar die de effecten van deze interventie inzichtelijk wilden maken. Dit wordt verder in het theoretisch kader besproken. Samenvattend kan gezegd worden dat de evaluatieonderzoeken gemengde resultaten opleveren. Zo zijn de gevonden effecten voornamelijk terug te vinden op de korte termijn. Na een periode van drie maanden worden er doorgaans weinig of geen effecten meer gevonden bij kinderen die hebben deelgenomen aan een SoVa-training (Grizenko et al., 2000; Lösel & Beelmann, 2003; Prins, 2001).

Ondanks de matige effecten die naar voren komen uit deze evaluatieonderzoeken worden er in Nederland veel SoVa-trainingen aangeboden. Hier gaat veel tijd en geld mee gemoeid, terwijl het dus niet duidelijk is of een SoVa-training werkelijk kan bijdragen aan het

vergroten van de sociale vaardigheden. Er zal daarom meer aandacht moeten komen voor het inzichtelijk maken van *hoe* een SoVa-training in bepaalde situaties werkt of minder goed werkt. Indien nodig kan de interventie aangepast worden om zo de werkzaamheid te vergroten (Mateman & De Groot, 2014; Prins, Bosch & Braet, 2011). Dit maakt een evaluatie van maatschappelijk belang.

De bestaande evaluatieonderzoeken richten zich voornamelijk op de effectiviteit van SoVa-trainingen, terwijl er onvoldoende bekend is welke mechanismen voor een verbetering van de vaardigheden van de kinderen zorgen (Prins et al., 2011). De huidige studie heeft daarom naast het ervaren effect van de interventie ook gekeken naar de werkzame mechanismen van een SoVa-training. Hierbij ligt de focus op *hoe* de interventie werkt en niet alleen of de doelen van de interventie zijn bereikt of niet. Er is in deze studie geprobeerd om de ‘black box’ van de interventie te openen. Met andere woorden: wat zijn de werkzame mechanismen van een SoVa-training die zorgen voor een bepaald effect (Pawson & Tilley, 1997; Snel, 2013)? Daarnaast zijn in dit onderzoek zowel de kinderen die de SoVa-training hebben gevolgd meegenomen als ook de ouders en de professionals die de interventie hebben gegeven. Dit is gedaan om een meer volledig beeld te krijgen over wat de bijdrage is van een SoVa-training voor kinderen met sociale problemen en wat de werkzame mechanismen van de interventie zijn. In bestaande onderzoeken zijn vaak alleen de deelnemende kinderen en ouders bevraagd (Ang & Hughes, 2002; Grizenko et al., 2000; Sim, Whiteside, Dittner & Mellon, 2006; Van Vugt et al., 2013). Dit maakt dat huidig evaluatieonderzoek een aanvulling is op bestaande evaluatieonderzoeken naar SoVa-trainingen.

Theoretische achtergrond

In dit gedeelte wordt de literatuur weergegeven die relevant is voor het evalueren van de SoVa-training. Allereerst wordt de definitie van sociale vaardigheden weergegeven. Vervolgens wordt de literatuur over SoVa-trainingen besproken en zal er inzicht worden gegeven in de effectiviteit van SoVa-trainingen.

Sociale vaardigheden

‘Sociale vaardigheid’ is een begrip dat complex is en waar veel over gediscussieerd wordt. In de wetenschappelijke literatuur worden er verschillende definities gehanteerd. Er ontbreekt eenduidigheid over het begrip ‘sociale vaardigheden’ (Merrel & Gimpel, 2014). Algemene definities refereren naar adequaat en effectief interacteren met leeftijdsgenoten (Elliott,

Malecki & Demaray, 2001; Prins, 2001; Smith & Hart, 2004). Het Nederlands Jeugdinstituut (2006) omschrijft een sociaal vaardig persoon als iemand die effectief kan communiceren met anderen, zich kan aanpassen aan de omgeving, geaccepteerd wordt door leeftijdsgenoten en ruzies kan oplossen of deze kan vermijden.

Sociale vaardigheden ontwikkelen zich bij de meeste kinderen tijdens de opvoeding. Kinderen die sociaal vaardig gedrag vertonen zijn sociaal competente kinderen (Van der Ploeg, 2011). Er zijn ook kinderen die moeite hebben met het aanleren van sociaal vaardig gedrag. Deze kinderen kunnen agressiever reageren of trekken zich vaker terug dan kinderen die sociaal vaardig zijn (Collot d'Escury-Koenigs et al., 2001; Huyghen, 2007). Zij presteren vaker slechter op school, hebben minder goede relaties met leeftijdsgenoten en lopen een groter risico om te vereenzamen (Brezinka, 2002; Carr, 2006). Op de lange termijn geeft dit een grotere kans op onder andere depressies, sociale aanpassingsstoornissen en delinquentie (Collot d'Escury-Koenigs et al., 2001; Huyghen, 2007).

Er zijn verschillende aspecten te onderscheiden van sociale vaardigheden. Voor kinderen in de basisschoolleeftijd gaat het om de volgende basisvaardigheden; oog hebben voor een ander, kunnen overleggen met een ander, de ander kunnen aanvoelen, het beheersen van de eigen emoties, het controleren van eigen gedragingen, het kunnen oplossen van problemen en het respecteren van regels (Van der Ploeg, 2011).

Weerbaarheid

Het versterken van weerbaarheid is in verschillende SoVa-trainingen een belangrijk aspect. Voorbeelden van SoVa-trainingen waarin weerbaarheid verwerkt is, zijn de SoVa-trainingen 'Rots & Water' en de 'Kanjerttraining' (Kanjerttraining, 2016; Lammers & Meinster, 2005; Rots en Water, 2016). Net als het begrip 'sociale vaardigheden' is 'weerbaarheid' een complex en breed begrip dat diverse vaardigheden en aspecten omvat. Er ontbreekt echter een wetenschappelijke definitie van het begrip (Adriaenssens, Vanderhoeven & Verammen, 2000; Lammers & Meinster, 2005).

Een weerbaar persoon kan omschreven worden als iemand die kan opkomen voor zijn eigen wensen, grenzen en behoeften maar daarnaast ook rekening houdt met de grenzen en wensen van anderen. Hoe er binnen een training aan het versterken van de weerbaarheid wordt gewerkt verschilt. Het is vaak een combinatie van verbale, mentale en fysieke oefeningen. De oefeningen die tijdens de trainingen worden gedaan zijn bedoeld om eigen kracht te ervaren, gevoel van machteloosheid te verminderen en het herkennen en uiten van ja-, nee- of woedegevoelens. Binnen de trainingen wordt er aandacht besteed aan

stemgebruik, ademhaling, lichaamstaal en houding (Lammers & Meinster, 2005).

Er zijn verschillende aspecten die bijdragen aan het versterken van de weerbaarheid. Zo wordt er binnen de trainingen gewerkt aan een positief zelfbeeld, eigen grenzen voelen én kennen en jezelf waarderen. Dit vormen belangrijke voorwaarden voor het versterken van de weerbaarheid (Cautaert, Dupont & Ideler, 2001; Lammers & Meinster, 2005). Het is echter niet bekend *hoe* dit binnen de SoVa-trainingen gebeurt. Anders gezegd, wat de werkzame mechanismen zijn binnen een SoVa-training die voor het versterken van de weerbaarheid zorgen.

Sociale vaardigheidstraining

De meest gebruikte methode voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden voor kinderen met sociale problemen is, zoals eerder vermeld, een SoVa-training (Huyghen, 2007). In de literatuur over SoVa-trainingen spelen twee definities van sociale vaardigheden een belangrijke rol, namelijk de *peer acceptance-definitie* en de *gedragsdefinitie*. De eerste definitie refereert naar de mate waarin een kind sociaal vaardig is, wat maakt dat een kind geaccepteerd wordt door leeftijdsgenoten. Bij deze definitie is niet helder afgebakend welke gedragingen leiden tot acceptatie van leeftijdsgenoten en welke gedragingen ertoe leiden dat een kind genegeerd wordt. De *gedragsdefinitie* van sociale vaardigheden verwijst naar gedrag dat bijdraagt aan het aangaan en handhaven van positieve sociale interacties. Bij deze definitie is de situatie van belang. Elke situatie vraagt om specifieke vaardigheden die leiden tot succes. Met behulp van een sociale vaardigheidstraining wordt er geprobeerd om vaardigheden aan te leren in verschillende situaties (Merrell & Gimpel, 2014; Prins, 2001).

De meeste SoVa-trainingen zijn gebaseerd op de *sociale leertheorie* van Bandura (1971, zoals beschreven in Bussey & Bandura, 1999). Volgens deze theorie wordt gedrag beïnvloed door de omgeving, persoonlijke factoren en het gedrag van een persoon. Gedrag verschilt dus per situatie. Gedragsverandering van een kind wordt gerealiseerd door gedrag te observeren, te imiteren en dit te evalueren, ook wel ‘modeling’ genoemd.

Andere behandelingsconcepten die gebruikt worden bij SoVa-trainingen zijn de *sociale vaardigheidsbenadering*, de *sociaal-cognitieve benadering* en de *zelfcontrole-benadering* (Prins, 2001). Volgens de *sociale vaardigheidsbenadering* hebben kinderen die gepest of genegeerd worden door leeftijdsgenoten een tekort aan specifieke sociale gedragingen. Met behulp van een SoVa-training worden positieve gedragingen aangeleerd en wordt negatief gedrag afgeleerd. Dit moet ertoe leiden dat het kind geaccepteerd en gewaardeerd wordt door anderen. Binnen deze benadering wordt het juiste gedrag

voorgedaan, geïmiteerd en gestimuleerd.

Tevens wordt er positieve feedback gegeven, nieuwe vaardigheden geoefend en leermomenten gecreëerd om de vaardigheden te herhalen (Ladd & Mize, 1983; Prins, 2001). Volgens de *sociaal-cognitieve benadering* is alles wat kinderen op sociaal gebied kunnen afhankelijk van de manier waarop kinderen informatie kunnen verwerken en problemen op kunnen lossen. Binnen deze benadering is het belangrijk dat kinderen leren om problemen op te lossen, situaties kunnen interpreteren en de bedoelingen van anderen kunnen inschatten. Problemen oplossen is belangrijk om goed te kunnen functioneren met anderen en wordt met succes toegepast op zowel teruggetrokken als agressieve kinderen (Prins, 2001). De *zelfcontrole-benadering* richt zich op kinderen die sociale problemen hebben door negatieve emoties of impulsief gedrag. Binnen deze benadering wordt er door middel van zelfinstructies geleerd om minder impulsief te reageren en bepaalde emoties, zoals woede en angst, te beheersen (Matson, 2009).

SoVa-trainingen combineren vaak deze verschillende methodieken (Prins, 2001). Het blijft echter onduidelijk *hoe* dit tijdens de trainingen gebeurt. Krijgen de kinderen bijvoorbeeld meer kennis of zijn ze meer bewust van hun eigen gedrag? Het is nog onvoldoende duidelijk hoe een SoVa-training bijdraagt aan het vergroten van de sociale vaardigheden.

Effectiviteit van SoVa-trainingen

Onderstaand wordt de algemene effectiviteit van SoVa-trainingen beschreven, welke kenmerken hiervan op invloed zijn en wat er ontbreekt in de bestaande literatuur over de effectiviteit van SoVa-trainingen.

Algemene effectiviteit van SoVa-trainingen

In het algemeen kan er worden gezegd dat groepstrainingen effectiever zijn en een gunstigere kostenbatenerhouding hebben bij het aanleren van sociale vaardigheden dan individuele trainingen. Het is namelijk zo dat participanten die zich geaccepteerd voelen in een groep, aansluiting hebben en steun ervaren van anderen een grotere verbetering rapporteren dan participanten die individuele behandelingen krijgen. Tevens leren individuen in interactie met andere groepsgenoten hun eigen gedrag vorm te geven (Prins et al., 2011).

De effecten van een SoVa-training zijn matig. Op de korte termijn is het een effectieve behandelmethode, maar op de lange termijn worden deze effecten niet teruggevonden (Ang & Hughes, 2002; Beelmann, Pflugstein, Lösel, 1994; Grizenko et al., 2000; Lösel & Beelmann,

2003; Prins, 2001; Spence, 2003; Van Vugt et al., 2013). Belangrijk om hierbij op te merken is dat een SoVa-training alleen niet voldoende is om een kind sociaal vaardig te maken. Dit maakt het lastig om de effectiviteit te meten. Een kind is pas sociaal vaardig als het op een later moment, zonder begeleiding, het aangeleerde gedrag eigen maakt. Dit is afhankelijk van meer factoren dan alleen het volgen van een SoVa-training (Collot d'Escury-Koenigs et al., 2001). Dit is ook terug te zien in het bewijs voor de effectiviteit van SoVa-trainingen. Zo is er voldoende bewijs dat SoVa-trainingen sociale vaardigheden kunnen aanleren (Beelmann et al., 1994; Prins, 2001; Sim et al., 2006; Spence, 2003). Het is echter moeilijker om aan te tonen dat kinderen de aangeleerde vaardigheden generaliseren naar de dagelijkse praktijk. Ook is het lastig om aan te tonen dat deze aangeleerde vaardigheden stabiel zijn over een langere tijd en dat het daadwerkelijk bijdraagt aan betere prestaties op sociale vlakken, zoals vrienden maken en minder gepest worden (Grizenko et al., 2000; Prins, 2001; Sim et al., 2006; Spence, 2003; Van Vugt et al., 2013).

Nederlandse onderzoeken naar de effectiviteit van SoVa-trainingen zijn beperkt. Huyghen (2007) geeft aan dat de effectiviteit matig is, maar dit kan zowel liggen aan de gebruikte methode als ook aan de lage programma-integriteit van de interventie. Dit wordt echter niet verder toegelicht door de auteur. Ook in de internationale literatuur wordt opgemerkt dat de kwaliteit van de onderzoeken naar de effectiviteit van SoVa-trainingen vaak onvoldoende is. Zo blijkt dat er weinig follow-up metingen worden gedaan en zijn de tijdsintervallen waarop die follow-up metingen worden gedaan vaak kort (Grizenko et al., 2000; Lösel & Beelmann, 2003). Overigens zijn veel evaluatieonderzoeken uitgevoerd bij een laag aantal respondenten (Lösel & Beelmann, 2003) en wordt er nauwelijks rekening gehouden met de specifieke context waarbinnen de SoVa-training wordt gegeven. De trainingen vinden plaats in een bepaalde ruimte en niet bij het kind thuis of op school. Er moet in evaluatieonderzoeken rekening gehouden worden met dat kinderen de aangeleerde vaardigheden binnen een training wel laten zien, maar dat het in het dagelijks leven van een kind anders kan zijn (Grizenko et al., 2000).

Kenmerken die van invloed zijn op de effectiviteit van de SoVa-training

Volgens Prins (2001) zijn de effecten van een SoVa-training voor de leeftijdscategorie zes tot elf jaar minder overtuigend dan de effecten bij kinderen in andere leeftijdsgroepen. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de verschillende sociale taken van de kinderen en het verschil in de aard van de sociale problemen. Anderzijds geven de onderzoeksresultaten van Spence (2003) weer dat de grootste effecten worden behaald bij kleuters en dat de effecten minder worden

naarmate de kinderen ouder worden. Een algemene verklaring hiervoor is dat bij kinderen met sociale problematiek vroeg ingrijpen problemen op latere leeftijd voorkomt en dat gedrag op latere leeftijd moeilijker om te buigen is (Nationaal Kompas, 2014).

Wat betreft seksegebonden effecten geeft Beelmann et al. (1994) aan dat er geen verschil tussen jongens en meisjes is gevonden wat betreft de effectiviteit van een SoVa-training. Wel komt uit verschillende onderzoeken naar voren dat SoVa-trainingen effectiever zijn voor kinderen met internaliserende problematiek, bijvoorbeeld faalangst en teruggetrokkenheid, dan voor kinderen met externaliserende problematiek, zoals agressief gedrag (Bijstra & Nienhuis, 2003; Spence, 2003; Ter Bogt, Van Dorsselaer & Vollebergh, 2003; Van Vugt et al., 2013). Dit omdat agressief gedrag moeilijker te behandelen is door middel van een training dan sociaal teruggetrokken gedrag (Prins, 2001).

Wat betreft de samenstelling van de groep is er geen eenduidig beeld van verschillen in effectiviteit. Enerzijds kunnen homogene groepen, kinderen met soortgelijke problemen, van elkaar leren door interactie met elkaar. Anderzijds kunnen kinderen in een heterogene groep juist leren van de verschillen in problematiek binnen de groep (Prins et al., 2011; Van Vugt et al., 2013).

Naast de samenstelling van de groep is het belangrijk dat ouders of verzorgers betrokken worden bij een SoVa-training. Het doel hiervan is dat de geleerde vaardigheden tijdens de training worden vergroot en worden toegepast buiten de trainingen. Er zijn aanwijzingen dat wanneer ouders of verzorgers van de deelnemende kinderen betrokken worden bij de interventie de effectiviteit van de interventie groter is (Sim et al., 2006; Spence, 2003; Van Vugt et al., 2013). Eveneens kan de effectiviteit vergroot worden wanneer er huiswerkopdrachten aan de kinderen wordt meegegeven, om zo de opgedane vaardigheden buiten de trainingen te oefenen (Prins et al., 2011).

Kortom, bestaande evaluatieonderzoeken hebben inzichtelijk gemaakt dat de effecten van SoVa-trainingen matig zijn, omdat de veranderingen niet blijvend zijn op de lange termijn. Bestaande (kwantitatieve) evaluatieonderzoeken zijn op zoek geweest naar effecten die gegeneraliseerd kunnen worden. Mogelijk is dit voor SoVa-trainingen niet realistisch aangezien er niet verwacht kan worden dat voor ieder kind de interventie op dezelfde manier werkt. Dit kan een mogelijke verklaring bieden voor het feit dat de gevonden effecten van SoVa-trainingen niet eenduidig zijn. De effectiviteit van een SoVa-training lijkt af te hangen van de leeftijd van de kinderen, de problematiek van de kinderen en de samenstelling van de groep. Tevens lijkt de context waarbinnen de SoVa-training wordt gegeven en de programma-

integriteit van invloed te zijn op de effectiviteit. Wat echter ontbreekt in bestaand onderzoek is *hoe* de interventie al dan niet voor het gewenste effect zorgt (Prins et al., 2011). In bestaande onderzoeken wordt, zoals eerder vermeld, de ‘black box’ van de interventie niet geopend (Pawson & Tilley, 1997). Huidig onderzoek zal daarom naast het ervaren effect van de interventie ingaan op wat de werkzame mechanismen zijn die zorgen voor het versterken van de weerbaarheid en het vergroten van de sociale vaardigheden bij kinderen met sociale problemen.

Vraagstelling

Op basis van bovenstaande literatuur is de volgende tweeledige hoofdvraag geformuleerd;

- Wat zijn de ervaren effecten van de sociale vaardigheidstraining volgens de deelnemende kinderen en ouders?
- Wat zijn de werkzame mechanismen van de sociale vaardigheidstraining volgens de deelnemende kinderen, ouders en professionals?

Situatiebeschrijving

Om de ervaren effecten en de werkzame mechanismen van de interventie te onderzoeken is in de huidige studie onderzoek gedaan naar de SoVa-training die wordt gegeven door het Centrum voor Jeugd en Gezin (hierna te noemen CJG) in Veenendaal. Er zal daarom een korte beschrijving worden gegeven van deze organisatie en de SoVa-training.

Het centrum voor Jeugd en Gezin

De gemeente Veenendaal is sinds de invoering van de nieuwe Jeugdwet verantwoordelijk voor jeugdigen en gezinnen die jeugdhulp nodig hebben. De gemeente blijft, net als voor de transitie in 2015, ook verantwoordelijk voor het preventieve jeugdbeleid. Het preventieve zorgaanbod van de gemeente bestaat uit zorg en ondersteuning die toegankelijk is voor alle jeugdigen en de opvoeders. Voor dit preventieve zorgaanbod is geen indicatie nodig en het wordt uitgevoerd door het CJG en de partners hiervan, zoals buurtorganisaties en vrijwilligersorganisaties. Daarnaast wordt er samengewerkt met kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, basisscholen en het voorgezet onderwijs (Gemeente Veenendaal, 2015; CJG Veenendaal, 2015). Het CJG wil met dit preventieaanbod de zelfredzaamheid van jongeren en opvoeders vergroten en versterken. De verwachting is dat hierdoor de vraag naar zwaardere zorg en het groeiend beroep op gespecialiseerde zorg kan worden teruggedrongen (CJG

Veenendaal, 2015).

De SoVa-training in Veenendaal

Sinds oktober 2015 wordt de SoVa-training in Veenendaal aangeboden en uitgevoerd door het CJG. De hieronder beschreven informatie over de SoVa-training is verworven door gesprekken met professionals die werkzaam zijn bij het CJG en de SoVa-trainingen geven.

De SoVa-training is enkele keren aangeboden en daarom nog in ontwikkeling. Deze training richt zich zowel op het versterken van de weerbaarheid als op het vergroten van de sociale vaardigheden van kinderen. De SoVa-training is door de professionals van het CJG ontworpen. De door hen ontworpen training is gebaseerd op bestaande SoVa-trainingen, zoals de 'Kanjertaining' en 'Tim & Flapoor', maar de professionals hebben met elkaar overlegd welke thema's en werkvormen zij vinden dat er in een SoVa-training thuishoren. Dit zorgt volgens de professionals voor meer aansluiting bij de belevingswereld en de problematiek van de kinderen. De professionals zien de interventie niet als een wondermiddel om kinderen weerbaar en sociaal vaardig te maken, maar als een hulpmiddel dat kan bijdragen aan het vergroten van de sociale vaardigheden en het versterken van de weerbaarheid.

De SoVa-training is bedoeld voor kinderen tussen de zeven en zestien jaar oud die zelf lichte zorgen hebben over bepaalde vaardigheden en die daarover een concrete hulpvraag hebben. De SoVa-training bestaat uit acht of negen verplichte bijeenkomsten voor kinderen en één of twee ouderbijeenkomsten. Het aantal bijeenkomsten hangt af van de behoefte van de ouders en de kinderen. De professionals zijn hier nog zoekende in wat nu een goed aantal trainingen en ouderbijeenkomsten zijn. De interventie start met een individueel intakegesprek. Het deelnemende kind stelt in dit intakegesprek zijn of haar persoonlijke doel(en) op. Een voorbeeld van een persoonlijk doel kan zijn: ik wil beter kunnen reageren op pesten. De interventie sluit af met een individueel eindgesprek, waarbij de doelen van het kind worden geëvalueerd. Naast de verplichte bijeenkomsten krijgen de kinderen ook huiswerkopdrachten mee.

Tijdens de ouderbijeenkomsten krijgen de ouders informatie over de inhoud van de SoVa-training en doen de ouders oefeningen die ook met de kinderen in de training worden gedaan. Hierdoor krijgen de ouders een indruk van wat er tijdens de SoVa-training gedaan wordt met de kinderen. Tevens sturen de professionals een wekelijkse mail naar de ouders met daarin de ontwikkeling van het kind en wat er die training centraal stond. De huiswerkopdrachten en de ouderavonden zijn volgens de professionals belangrijk om de opgedane vaardigheden van de trainingen te integreren en te behouden in het dagelijks leven.

De groepen worden ingedeeld naar de leeftijd van de kinderen. Er zijn groepen in drie leeftijdscategorieën te onderscheiden, namelijk zeven- tot en met negenjarigen, tien- tot en met twaalfjarigen en twaalf- tot en met zestienjarigen. De groepen bestaan, afhankelijk van het aantal aanmeldingen, uit minimaal zes en maximaal acht kinderen.

SoVa-training voor de leeftijdscategorie tien tot en met twaalf jaar

In de huidige studie is de SoVa-training voor de leeftijdscategorie tien- tot en met twaalfjarigen geëvalueerd. Er is voor deze groep gekozen omdat de interventie in deze leeftijdscategorie twee keer is aangeboden.

Het doel van de trainingen voor deze leeftijdsgroep is het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. Tevens stelt het kind zijn of haar persoonlijke doel(en) op. In de trainingen staan instructie, modeling, gedragsexperimenten en positief bekrachtigen centraal. Bij modeling doet de professional het gewenste gedrag voor, waarna dit wordt geïmiteerd door het kind. Gedurende de trainingen wordt er gebruik gemaakt van verschillende gedragsexperimenten, zoals rollenspellen en video's. Met positief bekrachtigen wordt positief gedrag bekrachtigd in plaats van ongewenst gedrag te straffen. Met instructie, modeling, gedragsexperimenten en positief bekrachtigen wordt gewerkt aan de volgende elementen van sociale vaardigheden en weerbaarheid;

- Opkomen voor jezelf;
- Effectief kunnen reageren op pesten;
- Kunnen aangeven van je eigen grenzen;
- Vrienden maken;
- Goede houding aannemen en duidelijk stemgebruik;
- Omgaan met gevoelens, zoals boosheid en verdriet.

De aspecten *opkomen voor jezelf*, *effectief kunnen reageren op pesten* en het *kunnen aangeven van je eigen grenzen* helpen bij het versterken van de weerbaarheid. De andere aspecten van de training dragen bij aan het vergroten van de sociale vaardigheden. Volgens de professionals kunnen weerbaarheid en sociale vaardigheden niet los van elkaar worden gezien, maar versterken of verzwakken ze elkaar. In Figuur 1 zijn de aspecten van weerbaarheid en sociale vaardigheden weergegeven zoals die tijdens de trainingen centraal staan. De middelen instructie, modeling, gedragsexperimenten en positief bekrachtigen moeten leiden tot het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. De professionals hadden bij het opzetten en uitvoeren van de SoVa-training

niet vastgelegd *hoe* de middelen al dan niet tot de gewenste doelen leiden. Ook in de bestaande literatuur is weinig onderzoek gedaan naar de werkzame mechanismen van de SoVa-training (Prins et al., 2011).

Er is wel bekend *hoe* de netgenoemde middelen tot gedragsverandering kunnen leiden, alleen niet specifiek voor gedragsverandering die gedurende de SoVa-training centraal staat. Zo blijkt uit de literatuur dat instructie leidt tot het vergroten van kennis door het verstrekken van concrete informatie over hoe de kinderen moeten handelen in bepaalde situaties. Modeling draagt eveneens bij aan het vergroten van kennis en door middel van imiteren wordt het aangeleerde gedrag eigen gemaakt. Met behulp van gedragsexperimenten wordt eveneens nieuw gedrag aangeleerd die ingaat tegen oude storende gedachten. Positief bekrachtigen vergroot het zelfvertrouwen van het kind en hierdoor zal het kind het aangeleerde gedrag eerder vertonen (Feldman, 2005). Er is, zoals eerder genoemd, weinig bekend over *hoe* deze middelen leiden tot het gewenste doel van de SoVa-training, namelijk het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. De huidige studie heeft daarom de werkzame mechanismen, naast het ervaren effect, van de SoVa-training onderzocht.

Figuur 1. Inhoud van de SoVa-training van het CJG Veenendaal

Methodie

In dit gedeelte wordt een beschrijving gegeven van het onderzoeksdesign, de dataverzameling, de operationalisering en de data-analyse.

Onderzoeksdesign

Bestaande onderzoeken naar de effectiviteit van SoVa-trainingen zijn veelal kwantitatief van aard. Er zijn voornamelijk experimentele en quasi-experimentele onderzoeken uitgevoerd naar SoVa-trainingen (o.a. Ang & Hughes, 2002; Beelmann et al., 1994; Lösel & Beelmann 2003).

De huidige studie is methodologisch anders dan bestaande onderzoeken, omdat het een niet-experimenteel, kwalitatief onderzoek betreft wat is uitgevoerd door middel van interviews. De reden om een kwalitatief onderzoek te doen is om inzicht te krijgen in *hoe* de interventie werkt. In de bestaande studies wordt niet achterhaald wat de mechanismen zijn die de link zijn tussen de SoVa-training én het versterken van de weerbaarheid en het vergroten van de sociale vaardigheden. Ook bij de SoVa-training die in deze studie geëvalueerd is, kwamen de mechanismen niet expliciet naar voren. Kwantitatieve effectstudies laten vaak alleen zien of een interventie werkt of niet. Het beantwoordt echter niet de vraag waarom het programma wel of niet werkt. In de huidige studie wordt daarom met behulp van interviews getracht om de ‘black box’ van de interventie te openen en zo te verklaren of en hoe de SoVa-training werkt (Pawson & Tilley, 1997). Daarnaast kan er met behulp van interviews achterhaald worden wat de ervaringen zijn met de SoVa-training om zo het ervaren effect van de interventie in kaart te brengen. De interviews kunnen ook inzicht geven in de bedoelde en mogelijk onbedoelde gevolgen van de interventie (Boeije, 2010).

Naast dat er kwalitatief onderzoek is gedaan, is er voor gekozen om zowel de kinderen, de ouders als de professionals te interviewen. Dit om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het ervaren effect van de interventie en de werkzame mechanismen. De deelnemende kinderen hebben in het interview hun ervaringen over de SoVa-training gedeeld en meer informatie gegeven over hoe de training heeft gewerkt voor hen. Tevens hebben zij informatie gegeven over of en hoe zij buiten de trainingen om gebruik maken van de SoVa-training. De ouders hebben informatie gegeven over hoe zij de ouderavonden hebben ervaren en hebben een aanvullender beeld gegeven over de veranderingen van hun kind na het volgen van de SoVa-training. De professionals hebben informatie gegeven over welke kinderen het meeste baat hebben bij de SoVa-training en hoe zij aankijken tegen de door hen gegeven SoVa-training. Ook hebben de professionals inzichtelijk gemaakt wat volgens hen de werkzame mechanismen zijn die bijdragen aan het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden bij de deelnemende kinderen.

Dataverzameling

De SoVa-training voor de leeftijdscategorie tien- tot en met twaalfjarigen was op het moment dat dit onderzoek is uitgevoerd twee keer aangeboden door het CJG in Veenendaal. Er zijn tot op heden zestien kinderen die de training hebben gevolgd. De SoVa-training voor deze leeftijdscategorie is door vier professionals van het CJG gegeven.

Om deelnemers te werven voor de interviews hebben de professionals van het CJG aan de ouders van de kinderen gevraagd of zij interesse hadden om deel te nemen aan een evaluatie van de SoVa-training. Dit is bij acht ouders nagevraagd via de mail en bij de andere acht ouders in het eindgesprek. In totaal wilden acht van de zestien ouders deelnemen aan dit onderzoek. De andere acht ouders hebben niet gereageerd op de mail, gaven aan dat zij er geen behoefte aan hadden of niet konden deelnemen in verband met tijdsgebrek. Met de acht ouders die interesse hadden om deel te nemen aan dit onderzoek is telefonisch contact opgenomen om een afspraak in te plannen. Voorafgaand aan het interview is een informatiebrief per post en per mail naar de ouder verstuurd, met daarbij een toestemmingsformulier. Doordat de kinderen die deelnamen aan de SoVa-training tussen de tien en de twaalf jaar oud zijn, is toestemming voor het afnemen van een interview van beide ouders vereist. In drie gevallen was het vanwege persoonlijke omstandigheden niet mogelijk om van beide ouders een handtekening te krijgen, waardoor alleen de moeder en het kind het toestemmingsformulier hebben ondertekend. Uiteindelijk heeft één ouder de afspraak afgezegd en niet meer gereageerd op het inplannen van een nieuwe afspraak. In totaal zijn er voor dit onderzoek dus achttien interviews afgenomen. Dit waren zeven moeders en zeven kinderen, waarvan vijf meisjes en twee jongens. Bij vijf kinderen had de SoVa-training ongeveer vier weken geleden plaatsgevonden en bij twee kinderen was de training ruim zes maanden geleden. Bij de interviews met de moeder zat het kind er ongeveer vijf minuten bij en ging daarna wat voor zichzelf doen. Hetzelfde gebeurde grotendeels bij de interviews met de kinderen. Gedurende het interview met het kind zat de moeder de eerste paar minuten erbij en ging daarna naar een andere ruimte. Hierdoor hebben de kinderen even de tijd gehad om te wennen en konden ze daarna vrij spreken zonder de ouder.

Daarnaast zijn alle vier de professionals geïnterviewd die tot op heden de SoVa-training hebben gegeven voor de leeftijdscategorie tien- tot en met twaalfjarigen. Ook aan de professionals is gevraagd om een toestemmingsformulier te ondertekenen.

Operationalisering

Onderstaand wordt de operationalisering van de concepten *het ervaren effect* en *de werkzame mechanismen* weergegeven.

Het ervaren effect

Met behulp van een evaluatie wordt een verandering van een situatie in beeld gebracht. Binnen dit onderzoek is gekeken naar de ervaren effecten van de SoVa-training door de deelnemende kinderen en ouders. Dit is gedaan door de waardering en de ervaringen van de kinderen en de ouders in kaart te brengen. Tevens is er gekeken naar het verloop van de interventie en waar er eventueel verbeteringen aangebracht kunnen worden. Enkele voorbeeldvragen die gedurende het interview aan de participant zijn voorgelegd, zijn; Zijn de vooraf opgestelde doelen van de deelnemende kinderen behaald? Zouden de ouders en de kinderen andere kinderen aanraden om een SoVa-training te volgen? En waarom? Aan de professionals is onder andere nagevraagd welke kinderen zij denken het meeste baat te hebben bij de SoVa-training en welke aanpassingen zij zouden willen maken aan de interventie (Mateman & De Groot, 2014; Movisie, 2014). De vragenlijsten zijn terug te vinden in Bijlage 1.

De werkzame mechanismen

Zoals uit het theoretisch kader naar voren komt, is er weinig inzicht in *hoe* de interventie werkt. Anders gezegd, wat is er voor nodig om de weerbaarheid te versterken en de sociale vaardigheden te vergroten bij de deelnemende kinderen én hoe gebeurt dit? Dit is voorgelegd aan zowel de professionals, de ouders als de kinderen.

Bij de professionals is de inhoud van de trainingen, zoals weergegeven in Figuur 1, voorgelegd en gevraagd hoe zij denken dat de training werkt voor de deelnemende kinderen. Gedurende de interviews met de ouders is naast het ervaren effect van de ouderbijeenkomsten ingegaan op de veranderingen die zij zagen bij hun kind en hoe zij denken dat die veranderingen gerealiseerd zijn. Bij de deelnemende kinderen is er ingegaan op de thema's weerbaarheid en sociale vaardigheden zoals deze aan bod zijn gekomen gedurende de SoVa-training. Deze aspecten van weerbaarheid en sociale vaardigheden zijn terug te vinden in Figuur 1. Er is aandacht besteed aan of en hoe zij deze vaardigheden zich eigen hebben gemaakt. Met behulp hiervan is inzichtelijk gemaakt *hoe* de interventie werkt. De volledige vragenlijst voor de professionals, de ouders en de kinderen is terug te vinden in Bijlage 1.

De interviews waren semigestructureerd. Aan de hand van de vragenlijst zijn de vragen één voor één aan bod gekomen. Dit heeft ertoe geleid dat bij alle participanten ongeveer dezelfde vragen zijn afgenomen, wat de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek ten goede komt. Daarnaast geeft een semigestructureerd interview ook genoeg ruimte voor eigen inbreng van de participant (Boeije, 2010).

Data-analyse

De interviews met de professionals vonden plaats op een locatie van het CJG. De interviews met de ouders en de kinderen zijn bij de mensen thuis afgenomen. Dit is voor het kind een vertrouwde omgeving, wat er mogelijk voor heeft gezorgd dat hij of zij meer durfde te zeggen. De interviews met de ouders en de professionals duurden tussen de dertig en vijftig minuten. De gesprekken met de kinderen varieerden van een kwartier tot een half uur. Alle interviews zijn opgenomen en vervolgens getranscribeerd en verwerkt in het programma NVivo. Met behulp van dit programma zijn de interviews geanalyseerd en zijn de tekstfragmenten aan de hand van codes gecodeerd.

Er is gecodeerd aan de hand van twee stappen. In de eerste stap van het coderen, zijn codes opgesteld op basis van de vragenlijst die is afgenomen bij de respondenten. Zo zijn er eerst twee codes opgesteld, *het ervaren effect* en *de werkzame elementen*. Dit is gedaan om in de resultatensectie de resultaten van de tweeledige hoofdvraag gestructureerd weer te kunnen geven. Bij de code *het ervaren effect* zijn de codes *kinderen*, *ouders* en *professionals* toegevoegd. Onder de code *ouders* zijn sub-codes toegevoegd op basis van de vragenlijst, zoals *ouderbijeenkomsten*. Ook onder de code *kinderen* zijn sub-codes toegevoegd op basis van de vragenlijst. Deze codes waren onder andere *persoonlijk doel* en *plus- en verbeterpunten*. Bij de professionals zijn onder andere de codes *welke kinderen* en *aanpassingen* toegevoegd. Bij de code *werkzame mechanismen* zijn de codes *kinderen*, *ouders* en *professionals* toegevoegd.

De tweede stap in het coderen was het doornemen van de interviews. De waarderingen en ervaringen van de kinderen, de ouders en de professionals zijn gerangschikt in de opgestelde codeboom. Hierdoor zijn nieuwe codes ontstaan en is de codeboom telkens verder gaan ‘vertakken’. Zo zijn er bij het ervaren effect van de interventie nieuwe codes ontstaan bij de kinderen en de ouders. Enkele voorbeelden van de nieuwe sub-codes zijn *mails*, *school betrekken* en *terugkom- of evaluatiedag*. Ook bij de werkzame mechanismen zijn er nieuwe sub-codes toegevoegd die uit de interviews met de professionals, kinderen en ouders naar

voren kwamen. Voorbeelden van sub-codes zijn *bewustwording* en *re-labelen*. De volledige codeboom is opgenomen in Bijlage 2.

Resultaten

In dit gedeelte worden de resultaten van de huidige studie beschreven. Allereerst zullen de resultaten omtrent het ervaren effect van de SoVa-training besproken worden. Vervolgens worden de resultaten met betrekking tot de werkzame mechanismen gepresenteerd.

De ervaren effecten

De deelnemende kinderen

Alle geïnterviewde kinderen vonden het leuk om naar de wekelijkse training te gaan. Voornamelijk de spelletjes, de professionals en de andere kinderen in de groep maakten dat de kinderen zin hadden om naar de training te gaan. Ook toen de kinderen werd gevraagd naar de duur van de training, de grootte van de groep en de hoeveelheid huiswerk waren zij positief. Ze hadden dan ook geen verbeterpunten voor de interventie. Als de geïnterviewde kinderen de SoVa-training zelf zouden moeten geven, zouden zij er precies dezelfde invulling aan hebben gegeven. Tevens zouden de kinderen andere leeftijdsgenoten aanraden om een SoVa-training te volgen, omdat het volgens hen leuk en leerzaam is. Er is bij de kinderen ook gevraagd of zij interesse hadden in een zogenoemde terugkomdag. Bijna alle kinderen gaven aan dat ze een terugkomdag leuk zouden vinden, voornamelijk omdat ze dan de andere kinderen weer zouden zien. Eén kind gaf hierbij ook aan dat ze het fijn zou vinden om haar kennis en vaardigheden te vergroten met behulp van een terugkomdag. Hier werd het volgende over gezegd;

“En dan gewoon een hele middag en dan alles een beetje herhalen. Of dingen die we nog niet hebben gehad bespreken. Of dat je dingen kan vragen wat je moet doen als dat of dat gebeurt. Dat zou wel heel leuk zijn. Ook met die juffen en de stagiaire, want die was ook heel grappig. Dat vond ik ook heel gezellig eigenlijk.”

- Respondent, kind 5 -

Nagenoeg alle geïnterviewde kinderen vonden dat zij hun persoonlijk doel grotendeels hebben behaald. Deze doelen liepen uiteen van *het kunnen reageren op pesten* tot *meer nee durven zeggen*. De kinderen gaven aan dat ze dit spelenderwijs met de professionals en de andere

kinderen geleerd hebben. Tevens gaven de kinderen aan dat ze in het dagelijks leven gebruik maken van de opgedane kennis en vaardigheden. Dit is terug te lezen in het volgende tekstfragment;

“De dingen die je daar leert pik je gewoon heel snel op en dan gebruik je die ook buiten de SoVa-trainingen om en thuis. Maakt niet uit waar en dan gebruik je dat gewoon.”

- Respondent, kind 1 -

Ook de kinderen waarbij de training ruim zes maanden geleden plaatsvond, gaven tijdens de interviews aan dat ze nog steeds gebruikmaken van de vaardigheden en kennis die ze gedurende de SoVa-training hebben opgedaan.

De deelnemende ouders

Tijdens de interviews met de ouders is er ingegaan op de veranderingen die zij zagen bij hun kind na het volgen van de SoVa-training. Bijna alle ouders gaven aan dat zij redelijk tot veel veranderingen bij hun kind zien. Eén ouder gaf aan dat zij niet veel verandering zag bij haar kind na het volgen van de SoVa-training. Dit komt omdat er bij haar kind meer problemen spelen dan alleen het gebrek aan weerbaarheid of sociale vaardigheden. De ouders die verandering zagen bij hun kind gaven aan dat die veranderingen, tot nu toe, nog steeds te zien zijn. Sommige ouders zagen zelfs een toename van het verbeterde gedrag van hun kind. Ook de ouders waarvan hun kind de training meer dan zes maanden geleden gevolgd hebben, gaven aan dat het ‘nieuwe’ gedrag van hun kind blijvend is. Voornamelijk in de thuissituatie en op school zagen zij dit gedrag terug. Ouders gaven hierbij wel aan dat ze hun kind soms moeten attenderen op bepaald gedrag.

Ook is er tijdens het interview met de ouders ingegaan op de ouderbijeenkomsten. Bijna alle ouders bestempelden deze als prettig en zeer nuttig. De ouders vonden het fijn om tijdens de ouderbijeenkomsten te zien wat de kinderen tijdens de training doen. Tevens vonden de ouders het prettig om een beeld te hebben bij de gezichten van andere ouders en hun kinderen. Gedurende de ouderbijeenkomsten werd door de professionals onder andere informatie gegeven over hoe zij moesten reageren op het gedrag van hun kind. Uit het volgende tekstfragment blijkt dat dit door ouders is opgepikt;

“Je herkent een beetje van hoe het gaat en snapt hoe zij dan reageert. Soms reageer je als ouder verkeerd op iets en dan weet je nu dat het inderdaad niet handig is om het zo te doen. Het is een beetje een helder licht erop. Dus we vonden het juist heel erg leerzaam.”

- Respondent, ouder 6 -

Uit de interviews met de ouders is geen eenduidig beeld naar voren gekomen over hoeveel ouderbijeenkomsten wenselijk zijn. De antwoorden van de ouders variëren tussen één of twee ouderbijeenkomsten. Er was één ouder die de ouderbijeenkomst minder bruikbaar vond. Zij gaf aan dat ze de bijeenkomst na twee trainingen te vroeg vond. De reden hiervoor was dat zij na twee trainingen nog geen vragen had. Verderop in de trainingen had zij wel vragen die ze graag had besproken tijdens de ouderbijeenkomst. Zo gaf deze moeder in het interview aan dat ze graag handvaten en concrete instructies had gewild van andere ouders en de professionals met betrekking tot het gedrag van haar kind. Dit komt naar voren in het volgende tekstfragment;

“En ik snap ook wel dat je niet helemaal in gaat op de details van je kind. Ik snap ook wel dat je als ouder niet alles wilt vertellen over wat er met je kind aan de hand is. Dat hoeft ook niet zo zeer. Maar wel waar zij tegen aanlopen. Waar heeft hun kind bijvoorbeeld moeite mee? Wat voor een tips heb je daarbij? Hoe pakken jullie dit dan op?”

- Respondent, ouder 3 -

Dat er behoefte is aan handvaten en tips van de professionals over het gedrag van hun kind kwam ook naar voren tijdens de interviews met de ander ouders. Veel ouders gaven als verbeterpunt aan dat ze graag een vervolg op de SoVa-training zouden willen. Gedurende terugkomdagen zouden de professionals handvaten en instructies kunnen geven aan ouders over het gedrag en de ontwikkelingsfase van het kind. Ook zouden ouders het fijn vinden om tijdens deze dag(en) het resultaat te bespreken met ouders, kinderen en professionals. Daarnaast geven de ouders aan dat een terugkomdag leuk zou zijn voor het onderlinge contact tussen de kinderen.

De professionals horen ook van de ouders terug dat er behoefte is aan een vervolg op de SoVa-training. Uit de interviews met de professionals kwam naar voren dat zij over

terugkomdagen nog geen beslissing hebben genomen. De professionals benoemden dat het organisatorisch lastig is, ook gezien de hoge werkdruk. Tevens benadrukten de professionals dat het doel van terugkomdagen wel duidelijk moet zijn. Hierbij werd aangegeven dat het prettig kan zijn voor de kinderen om succeservaringen te delen en een positieve bevestiging te krijgen. Er is echter een gevaar dat er op een terugkomdag alleen naar de punten wordt gekeken die nog niet goed gaan bij het kind. Dat kan de ontwikkeling van het kind in de weg staan.

Een ander verbeterpunt dat bij enkele ouders naar voren kwam gedurende de interviews, is het contact met de school van hun kind. Sommige ouders lopen er tegenaan dat de leerkracht weinig tijd heeft om zich te verdiepen in de SoVa-training die wordt gevolgd door de leerling. Veel kinderen ervaren problemen die zich afspelen op school of in de klas. Zo gaven veel van de geïnterviewde kinderen aan dat ze door klasgenoten gepest worden. Ouders zouden het daarom fijn vinden als de leraar op de hoogte is van wat er in de SoVa-training geleerd wordt. Leraren kunnen het kind helpen in bepaalde situaties of de situatie in de gaten houden. Wat er mogelijk toe leidt dat de problemen rondom school of in de klas verder afnemen. Ouders zouden daarom graag willen dat het CJG en de school contact hebben met elkaar. De professionals zijn hierin nog zoekende. Eén professional gaf de voorkeur aan meer contact met school, maar dit wegens privacy redenen niet mogelijk is. Andere professionals gaven aan dat de verantwoordelijkheid ligt bij de ouders of de leerkracht wel of niet wordt ingelicht. Er zijn echter ouders die het moeilijk vinden en instructies nodig hebben over hoe zij het beste de leerkracht hierover in kunnen lichten.

Een pluspunt wat door alle ouders is ervaren, zijn de wekelijkse mails die door de professionals werden verstuurd. In deze mail werd kort vermeld wat er in de training van die week centraal stond. Ook werd er van hun zoon of dochter een persoonlijk verslag gestuurd over de ontwikkelingen die de professionals zagen bij hun kind. Alle ouders hadden hierdoor het gevoel dat ze echt bij de training werden betrokken en konden hier thuis mee aan de slag.

Tevens gaven alle geïnterviewde moeders aan dat ze de SoVa-training zouden aanraden aan andere ouders. De ouders gaven hierbij aan dat andere ouders er niet vanuit moeten gaan dat een SoVa-training een snelle oplossing is voor de sociale problematiek bij kinderen. Volgens de ouders biedt een SoVa-training handvaten voor kinderen om hun persoonlijke doelen te realiseren. De reden dat ouders andere ouders zouden aanraden om hun kind een SoVa-training te laten volgen, is dat er soms deskundigheid en een ander inzicht nodig is om de sociale problematiek van een kind op te lossen.

De professionals

Door de deelnemende kinderen en ouders te interviewen is het ervaren effect van de interventie in kaart gebracht. Bij professionals zijn interviewvragen afgenomen over welke kinderen het meeste baat hebben bij de SoVa-training. Qua effectiviteit van de SoVa-training zien de professionals geen verschil tussen sekse. De training is zowel effectief voor jongens als voor meisjes. Ook zien zij geen verschillen tussen de leeftijden, tien, elf en twaalf jaar. Wat betreft de problematiek van het kind en de effectiviteit van de trainingen zijn de professionals het niet met elkaar eens. Zo gaf één professional aan dat de training zowel effectief is voor teruggetrokken kinderen als voor agressieve kinderen, omdat zij van elkaar kunnen leren. Hierdoor kunnen de kinderen veel uit de training halen voor hun eigen ontwikkeling. Een andere professional vindt dat de SoVa-training minder aansluit bij hele introverte of hele agressieve kinderen. Bij ‘extreme’ kinderen wordt volgens deze professional minder resultaat geboekt, dan bij kinderen die minder extreme gedragsproblemen hebben. In het interview werd hierover het volgende gezegd;

“Ik denk dat we binnen de training minder aandacht hebben voor de hele assertieve kinderen. In de zin van agressieve kinderen. Ik denk dat daar de training ook minder aansluiting bij vindt. En ook voor de hele introverte en verlegen kinderen. Ik denk allebei het hele extreme. Ik denk dat de hele extreme kinderen wel minder extreem zijn, maar niet zo heel erg in die middenmoot komen.”

- Respondent, professional 4 -

Alle professionals gaven aan dat de SoVa-training minder resultaat geeft als er ook andere problematiek speelt bij een kind, zoals problemen in de thuissituatie of een DSM-diagnose.

De professionals denken overigens dat het programma dat zij nu zelf opstellen meer resultaat boekt bij kinderen, dan SoVa-trainingen met een vaststaand draaiboek. De professionals gaven aan dat zij vrij zijn om bij bepaalde onderwerpen langer stil te staan en sommige thema’s helemaal niet te behandelen als daar geen vraag naar is vanuit de kinderen. De professionals denken dat de deelnemende kinderen hierdoor minder snel gedemotiveerd raken en meer resultaat boeken dan bij SoVa-trainingen waar iedere les vaststaat volgens een bepaald draaiboek.

Tevens wordt er van de deelnemende kinderen verwacht dat zowel het kind als de ouder(s) gemotiveerd zijn om deel te nemen. De professionals verwachten hierdoor dat de

training meer resultaat boekt dan wanneer een SoVa-training verplicht is, zoals SoVa-trainingen die op scholen worden aangeboden. Tijdens het intakegesprek wordt dan ook expliciet gevraagd naar de motivatie voor deze training. Indien blijkt dat een kind niet gemotiveerd is, wordt besloten om het kind niet te laten deelnemen aan de interventie. Aan de SoVa-training die door het CJG wordt aangeboden, doen dus alleen gemotiveerde kinderen mee. Wat mogelijk van invloed kan zijn op het effect van de training.

De werkzame mechanismen

De professionals

Naast het ervaren effect van de interventie is er ingegaan op de werkzame mechanismen van de SoVa-training. Dit is gedaan door de inhoud van de trainingen, zoals weergegeven in Figuur 1, voor te leggen aan de professionals. Volgens de professionals is het werkzame mechanisme onder andere dat de kennis van de kinderen vergroot wordt. Door kinderen kennis te geven, weten zij hoe ze in bepaalde situaties moeten handelen. Hierdoor doen kinderen andere en nieuwe ervaringen op en voelen zij zich ook anders. Een ander mechanisme dat door de professionals werd benoemd is bewustwording. Hiermee wordt bewustwording van zowel het eigen gedrag als hoe ze op anderen overkomen bedoeld. Daarnaast gaven de professionals aan dat ook het zelfvertrouwen toeneemt van de deelnemende kinderen. Dit wordt bereikt door de kinderen het gevoel te geven dat ze er mogen zijn en door een veilige plek te creëren tijdens de training. Een andere professional gaf aan dat het zelfvertrouwen van een kind groeit door het ‘re-labelen’ van het zelfbeeld. Dit wordt in het volgende tekstfragment nader toegelicht;

“Door zichzelf op een positieve manier te bekijken. (...) Je eigen kwaliteiten kennen, erkennen en die laten groeien. Waardoor die minder goede kanten weggedrukt worden. Daar aan kun je merken dat kinderen heel snel kunnen groeien. Het is het ‘re-labelen’ van hun eigen blik op hunzelf.”

- Respondent, professional 2 -

De deelnemende ouders

Tijdens de interviews met de ouders kwamen de mechanismen die door de professionals werden benoemd grotendeels overeen. De ouders gaven aan dat hun kind meer zelfvertrouwen heeft gekregen door het volgen van de trainingen. Dit zagen de ouders voornamelijk terug in

het steviger staan en het duidelijk praten in bepaalde situaties. Ook hadden de ouders het idee dat hun kind bewuster was van zijn of haar eigen gedrag en het gedrag van anderen. Dit komt naar voren in het volgende tekstfragment;

“Ja. Ze is wel wat bewuster geworden van wat ze doet. Het kost nog wel veel moeite, maar ik zie wel wat bewustwording in haar. (...) Ik denk dat het bij die kinderen helpt om bewust te worden van hoe ze doen en hoe dat overkomt op anderen. (...) Ik kan wel blijven zeggen dat ze niet zo boos moet kijken en boos moet zijn. Maar als zij op een gegeven moment niet in de gaten heeft wat voor een effect dat heeft. En op zo’n cursus merkt ze dat wel. (...) Als ze boos is, trekt ze niet snel kinderen naar zich toe. Maar als je lacht, dan heb je in één keer heel veel mensen om je heen. Het is bewust worden van dat soort dingen.”

- Respondent, ouder 1 -

Tevens gaven de ouders aan dat hun kind meer kennis in huis had over hoe ze op bepaalde situaties moeten reageren. Overigens werd door veel ouders aangehaald dat kinderen bepaalde emoties, zoals boosheid en verdriet, beter kunnen beheersen na het bijwonen van de trainingen. Dit blijkt uit het volgende tekstfragment;

“Dan is het net een stier. Dan was het net een stier. Dan werd hij helemaal rood en ging hij stampen met een voet. Er kwam bij wijze van spreken rook uit zijn neus en uit zijn oren. En nu niet meer. (...) Omdat hij het kan doseren nu. De woede komt er niet in één keer uit.

- Respondent, ouder 4 -

De deelnemende kinderen

Tijdens de interviews met de kinderen is er ingegaan op de thema’s die centraal stonden in de trainingen, zoals weergegeven in Figuur 1. De meeste kinderen konden niet precies benoemen hoe ze de verschillende vaardigheden aangeleerd hebben gedurende de SoVa-training. Tijdens de trainingen is er wel kennis opgedaan, zo blijkt uit de interviews. Er zijn echter ook veel dingen vergeten die gedurende de trainingen aan bod zijn gekomen. Het kan zijn dat de kinderen wel over kennis beschikken, maar dit niet helemaal beseffen en/of niet kunnen verwoorden.

Context

Het lijkt erop dat naast de netgenoemde mechanismen er nog iets anders meespeelt waardoor de kinderen gedragsverandering realiseren en zo enthousiast zijn over de SoVa-training. Het lijkt erop dat de context waarbinnen de training plaatsvindt minstens zo belangrijk is als wat er in de training ‘geleerd’ wordt. Met de context wordt de setting bedoeld waar de wekelijkse training plaatsvindt en de sfeer die de professionals in de training proberen te creëren. De reden om dit te denken is omdat de kinderen niet heel goed kunnen vertellen wat ze geleerd hebben, maar het voornamelijk hebben over hoe ze zichzelf hebben kunnen zijn tijdens de trainingen. Tevens werd door de professionals benadrukt dat gedurende de trainingen niet alleen het overbrengen van kennis en vaardigheden belangrijk is, maar vooral het bieden van een veilige plek binnen de trainingen centraal staat: een plek waar iedereen zichzelf kan en mag zijn. Dit creëren de professionals door alles bespreekbaar te maken binnen de trainingen en er fouten gemaakt mogen worden door zowel de professionals als de kinderen. Dit zorgt volgens de professionals voor een prettig samenzijn wat ertoe leidt dat kennis en vaardigheden sneller of onbewust opgepakt worden. Dit is terug te lezen in het volgende tekstfragment;

“Het is de vraag of die thema’s nu wel zo heel erg belangrijk zijn. Of dat het gewoon belangrijk is om deze kinderen in hunzelf te laten geloven dat ze oké zijn. En dat wat ze doen, ook goed is. Dat je fouten mag maken. En als je een fout maakt, dat is dan maar zo.”

- Respondent, professional 4 -

Dat dit door de deelnemende kinderen ook zo werd ervaren blijkt uit de volgende fragmenten;

“Ik vond het gewoon super leuk, met al die spelletjes en zo. (...) Dat je daar wat te drinken krijgt en een koekje. Dat je dan een soort thuis bent. Je voelt je thuis daar. Dat de trainers ook heel aardig zijn en niet zomaar boos worden als je je huiswerk een keer vergeten bent.”

- Respondent, kind 5 -

“Als ik iets fout doe dan denk ik terug aan de trainingen. Dan moet ik lachen om mijn fouten. (...) Het maakt niet uit als je een fout maakt. Eigenlijk wil ik altijd iets goeds hebben, maar als ik per ongeluk een fout maak dan moet ik er nu om lachen.”

- Respondent, kind 7 -

Wat helpt bij het creëren van die veilige plek is het positief bekrachtigen. Dit doen de professionals door goed gedrag van kinderen te belonen en negatief gedrag positief om te buigen. De professionals proberen deze positieve manier van benaderen ook mee te geven aan de ouders tijdens de ouderbijeenkomsten. Dit blijkt uit de onderstaande tekstfragmenten;

“Dat hebben we tijdens de ouderavond ook heel erg benadrukt, het complimenteren. Want daar groei je van. Je bent zo gewend om altijd ‘maar’ te zeggen. Fijn dat je dat doet, maar. Altijd iets er achteraan zeggen. (...) Je leert veel meer als je positief benadert. (...) Voor kinderen komt dat heel hard binnen.”

- Respondent, professional 1 -

“We hebben ouders ook geleerd om kinderen te complimenteren, zonder altijd dat haakje er aan te koppelen.”

- Respondent, professional 3 -

Het positief bekrachtigen werd ook door sommige ouders aangehaald in de interviews, zoals blijkt uit het volgende tekstfragment;

“Maar de professionals geven echt goede tools. Het ding dat ik vooral terughaal, is hun positieve houding naar de kinderen toe.”

- Respondent, ouder 2 -

Conclusie en discussie

Het doel van deze studie was om het ervaren effect en de werkzame mechanismen van de SoVa-training in kaart te brengen. Dit onderzoek is uitgevoerd omdat in Nederland veel sociale vaardigheidstrainingen worden aangeboden, terwijl het onvoldoende duidelijk is of

een sociale vaardigheidstraining werkelijk kan bijdragen aan het vergroten van de sociale vaardigheden van een kind. Tevens is er onvoldoende bekend welke mechanismen voor een verbeteringen van de vaardigheden zorgen (Mateman & De Groot, 2014; Prins et al., 2011). Het ervaren effect en de werkzame mechanismen van deze interventie zijn in kaart gebracht door middel van interviews met de deelnemende kinderen, de ouders en de professionals die de training geven.

Concluderend kan gesteld worden dat de kinderen en de ouders zeer tevreden zijn over de gevolgde SoVa-training. De inhoud van de trainingen, de professionals en de wekelijkse mails werden als grote pluspunten van de interventie benoemd. Zowel de ouders als de kinderen zouden de interventie anderen aanraden. De meeste kinderen gaven aan dat zij hun persoonlijke doelen behaald hebben. Tevens blijkt dat zij de kennis en vaardigheden die ze gedurende de trainingen hebben opgedaan in het dagelijks leven gebruiken. De ouders van de kinderen gaven aan dat ze positieve gedragsveranderingen zien bij hun kind en dat dit gedrag tot nu toe blijvend is. Het lijkt er dus op dat de SoVa-training een bijdrage kan leveren aan het versterken van de weerbaarheid en het vergroten van de sociale vaardigheden van het deelnemende kind.

Een mogelijke verklaring waarom het ervaren effect in deze studie groot is, is de specifieke groep kinderen die deelnamen aan de SoVa-training. De kinderen waren namelijk gemotiveerd en hadden milde problematiek. De interventie werd de kinderen niet opgelegd door bijvoorbeeld de ouders of de school, maar wilden zelf deelnemen. Het effect van de interventie lijkt dus af te hangen van de groep die de interventie volgt. De motivatie in combinatie met de milde problematiek van de kinderen zouden een belangrijke verklaring kunnen zijn van waarom het ervaren effect in deze studie groot is. Van bestaande evaluatieonderzoeken is niet bekend of er alleen gemotiveerde kinderen met milde problematiek deelnamen. Daarnaast kan het ervaren effect groot zijn, doordat er geen vaststaand draaiboek gebruikt wordt bij deze interventie. Hierdoor kunnen sommige onderdelen van de training sneller of juist uitgebreider besproken worden, wat ervoor zorgt dat de kinderen gemotiveerd blijven. Andere verklaringen kunnen de wekelijkse huiswerkopdrachten voor de kinderen zijn en het betrekken van de ouders bij de interventie. Vanuit de bestaande literatuur is bekend dat dit voor een groter effect van de interventie zorgt en deze effecten stabiel zijn over een langere periode (o.a. Prins et al, 2011; Van Vugt et al., 2013).

Daarnaast heeft dit onderzoek getracht in kaart te brengen *hoe* een SoVa-training zorgt voor het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. Er was tot

op heden nog weinig onderzoek gedaan naar de werkzame mechanismen van de SoVa-training (Prins et al., 2011). De werkzame mechanismen die in deze studie naar voren zijn gekomen zijn het vergroten van kennis, zelfvertrouwen en bewustwording. Naast de netgenoemde mechanismen lijkt de context van belang te zijn of de training daadwerkelijk bijdraagt aan het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat de sfeer die de professionals binnen de trainingen creëren ervoor lijkt te zorgen dat het ervaren effect in deze studie groot is. Binnen de SoVa-training is het van belang dat er een veilige plek gecreëerd wordt door de professionals: een plek waar je jezelf mag zijn en waar fouten gemaakt mogen worden. Tevens lijkt het positief bekrachtigen, wat centraal staat binnen de trainingen, een positieve bijdrage te leveren aan het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden bij de kinderen. Interessant is de vraag hoe belangrijk de context is waarbinnen de training plaatsvindt. Is de sfeer die in de trainingen door de professionals wordt gecreëerd zo belangrijk dat de inhoud van de training achterwege gelaten kan worden? Of is het de combinatie van de inhoud van de trainingen in een bepaalde context? Het lijkt erop dat het ervaren effect van de interventie groot is door de combinatie van de inhoud van de training en deze specifieke context. Dit komt doordat naast het toegenomen zelfvertrouwen en bewustwording ook de kennis bij de kinderen is vergroot door middel van de training. Er was tot op heden nog niet veel bekend over hoe belangrijk de context is waarbinnen de SoVa-training wordt gegeven. Het kan ertoe leiden dat als de inhoud van de training hetzelfde is, maar de training in een andere context wordt gegeven het ervaren effect ook anders is. Voor vervolgstudies is het interessant om meer onderzoek te doen naar het belang van de context. Voor de praktijk betekent het dat het belangrijk is om goed na te denken over de sfeer die de professionals creëren gedurende de SoVa-training.

Voorgaande studies geven aan dat de effecten van een SoVa-training matig zijn. Op de korte termijn is het een effectieve behandelmethode, maar op de lange termijn (> drie maanden) de gedragsverandering niet blijvend is (o.a. Ang & Hughes, 2002; Grizenko et al., 2000; Prins, 2001). De bevindingen uit deze studie bevestigen dat de SoVa-training op korte termijn kan bijdragen aan het versterken van de weerbaarheid en vergroten van de sociale vaardigheden. De langetermijneffecten van deze SoVa-training zijn nog niet bekend. Binnen dit onderzoek zijn er twee kinderen geïnterviewd waarvan de training ruim zes maanden geleden plaatsvond. Deze kinderen en hun ouders gaven aan dat de gedragsverandering die gerealiseerd is door de SoVa-training blijvend lijkt te zijn. Het is echter een te klein aantal respondenten om daar een degelijke conclusie uit te trekken. Het zou daarom interessant zijn

om de participanten van deze studie over enkele maanden nogmaals in een uitkomstevaluatie van de SoVa-training te betrekken. Hierdoor kan het langetermijneffect van de interventie beter in kaart gebracht worden.

Bij de interpretatie van de resultaten moet rekening gehouden worden met de beperkingen van dit onderzoek. Allereerst de beperking in tijd waarbinnen dit onderzoek is uitgevoerd. Andere beperkingen binnen dit onderzoek hebben te maken met de onderzoeksgroep. Een beperking van de onderzoeksgroep is dat er alleen moeders aan dit onderzoek hebben deelgenomen. Om meer inzicht te krijgen in het veranderende gedrag van het deelnemende kind is het, indien mogelijk, ook van belang om vaders mee te nemen in het onderzoek. Vaders kunnen namelijk andere uitkomsten geven dan moeders. Een andere beperking is dat het voor een aantal kinderen die deelnamen aan dit onderzoek moeilijk was om op hun eigen gedrag te reflecteren. Tevens is er een risico dat kinderen sociaal wenselijke antwoorden op de gestelde vragen hebben gegeven. Deze antwoorden kunnen de resultaten van dit onderzoek vertekenen (Neuman-Lawrence, 2009). Toekomstig onderzoek zou er daarom voor kunnen kiezen om naast interviews ook observaties van de kinderen te verrichten. De laatste beperking binnen dit onderzoek is de kleine onderzoekspopulatie van zestien kinderen. Hierdoor was het lastig om voldoende kinderen en ouders te werven voor deze studie. De getrokken conclusies zijn op basis van zeven deelnemende kinderen en hun ouders. Een vervolgstudie zou onderzoek kunnen doen bij een groter aantal kinderen en ouders die een SoVa-training hebben gevolgd om op die manier betrouwbaardere resultaten te krijgen.

Een ander advies voor vervolgonderzoek naar de SoVa-training is om de leerkrachten van de deelnemende kinderen mee te nemen in een evaluatie. De kinderen die deelnemen aan de SoVa-training hebben voornamelijk sociale problemen die zich afspelen in de thuissituatie of op school. In deze studie is er alleen bij de moeders nagevraagd of en welke veranderingen zij zagen in het gedrag van hun kind. Het zou interessant zijn om ook de leerkrachten van de kinderen in vervolgstudies te interviewen, aangezien veel problemen zich op de scholen van de kinderen afspelen. Door leerkrachten mee te nemen in een evaluatie kan er informatie verkregen worden over de eventuele gedragsveranderingen die zij zien bij hun leerlingen na het volgen van de SoVa-training.

Naast de netgenoemde adviezen voor vervolgonderzoek, zijn er ook aanbevelingen voor de SoVa-training zoals deze nu wordt gegeven door het CJG. Een aanbeveling voor de SoVa-training is om de overweging te maken om een terugkomactiviteit na afloop van de training in te voeren. Van veel preventieve interventies is bekend dat kinderen na verloop van

tijd weer terugvallen in oude gewoontes. Om het effect van de SoVa-training langer te behouden kunnen terugkomactiviteiten hierin een bijdrage leveren (Nationaal Kompas, 2014a). Daarnaast komt uit deze studie naar voren dat de ouders handvaten en kennis nodig hebben om de ontwikkeling van hun kind te stimuleren. Voor de kinderen is een terugkomactiviteit nuttig om de opgedane kennis en vaardigheden te behouden of te vergroten.

Een andere aanbeveling voor de SoVa-training is om de leerkrachten van de deelnemende kinderen over de interventie in te lichten. De reden hiervoor is dat veel kinderen aangeven dat de problemen zich afspelen op school en in de klas. Momenteel ligt de verantwoordelijkheid bij de ouder of de leerkracht wel of niet wordt ingelicht. Dit wordt niet altijd door de ouder gedaan, omdat in sommige gevallen de ouder niet goed weet hoe zij hierover met de leerkracht kunnen communiceren. De professionals kunnen ervoor kiezen om de ouders duidelijke instructies te geven tijdens een ouderbijeenkomst over hoe zij het beste de school van hun kind kunnen inlichten over de SoVa-training. Ook zouden de professionals de leerkracht kunnen inlichten over de SoVa-training die de leerling volgt. Mogelijk dat de leerkracht tijdens contacturen met de ouder, bijvoorbeeld tijdens rapportbesprekingen, een terugkoppeling kan geven.

Tot slot geven veel van de geïnterviewde kinderen aan dat ze gepest werden door klasgenoten en dat ze na het volgen van de SoVa-training beter op pesten kunnen reageren of er beter mee om kunnen gaan. In heel Nederland is pesten in het basisonderwijs een groot probleem, ruim tien procent van de leerlingen geeft aan wekelijks of dagelijks gepest te worden (Nederlands Jeugdinstuut, 2015). Uit onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2016) blijkt dat de mate waarin een kind gepest wordt onder andere samenhangt met hoe weerbaar een kind is. Een kind dat weerbaar is, wordt ruim drie keer minder gepest dan een kind dat niet weerbaar is. Naast dat een SoVa-training een bijdrage kan leveren aan een daling van het aantal kinderen dat sociale problemen ervaart, is het ook mogelijk dat een SoVa-training, waar veel aandacht wordt besteed aan het versterken van de weerbaarheid, kan zorgen voor een afname van het aantal gepeste kinderen in Nederland.

Literatuurlijst

- Adriaenssens, P., Vanderhoeven, J.L., & Vercammen, L. (2000). *Opvoeden tot kwetsbare weerbaarheid*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Ang, R. P., & Hughes, J. N. (2002). Differential benefits of skills training with antisocial youth based on group composition: A meta-analytic investigation. *School Psychology Review*, 31 (2), 164-185.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press
- Beelmann, A., Pfingsten, U., & Lösel, F. (1994). Effects of training social competence in children: A meta-analysis of recent evaluation studies. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23 (3), 260-271.
- Bijstra, J., & Nienhuis, B. (2003). Sociale-vaardigheidstrainingen. Meten we of meten we niet? *Psycholoog Amsterdam*, 38 (4), 174-178.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage.
- Brezinka, V. (2002). Effectonderzoek naar preventieprogramma's voor kinderen met gedragsproblemen. *Kind en Adolescent*, 23, 1-13.
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social learning theory. *Psychological Review*, 106 (4), 676-713.
- Carr, A. (2006). *The handbook of child and adolescent clinical psychology: A contextual approach*. New York: Routledge.
- Cautaert, S., Dupont, V., & Ideler, I. (2001). *Weerbaarheid van jongeren. Een denk- en doeboek*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal. (2015). *Preventieplan CJG Veenendaal 2015-2017*.
- Collot d'Escury-Koenigs, A., Engelen-Snaterse, T., & Mackaay-Cramer, E. (2001). Sociale vaardigheidstrainingen indicaties, contra-indicaties en knelpunten. In A. Collot d'Escury-Koenings, T. Snaterse & E. Mackaay-Cramer (red.), *Sociale*

- vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten en knelpunten* (p.7-14). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Elliott, S. N., Malecki, C. K., & Demaray, M. K. (2001). New directions in social skills assessment and intervention for elementary and middle school students. *Exceptionality*, 9 (1-2), 19-32.
- Feldman, R. S. (2005). *Ontwikkelingspsychologie, 3/e*. Amsterdam: Pearson Education.
- Gemeente Veenendaal. (2015). *De kracht van onze jeugd. Concept beleidsplan 2016-2019*. Geraadpleegd op 24 februari, 2016, van <http://www.communicabel.nl/wp-content/uploads/2015/12/Beleidsplan-Jeugd.pdf>
- Grizenko, N., Zappitelli, M., Langevin, J. P., Hrychko, S., El-Messidi, A., Kaminester, D., Pawliuk, N., & Ter Stapanian, M. (2000). Effectiveness of a social skills training program using self/other perspective-taking: a nine-month follow-up. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70 (4), 501-509.
- Henricsson, L., & Rydell, A. M. (2006). Children with behaviour problems: The influence of social competence and social relations on problem stability, school achievement and peer acceptance across the first six years of school. *Infant and Child Development*, 15 (4), 347-366.
- Huyghen, A. M. N. (2007). *Grensverleggend: onderzoek naar een leerlingpopulatie van cluster 4 en evaluatie van de training omgaan met sociale grenzen*. Groningen: Universiteit Groningen.
- Kanjertraining. (2016). *Thema's van de Kanjertraining*. Geraadpleegd op 7 maart, 2016, van <http://www.kanjertraining.nl/kenniscentrum/uitgangspunten>
- Ladd, G. W., & Mize, J. (1983). A cognitive–social learning model of social-skill training. *Psychological Review*, 90 (2), 127-157.
- Lammers, M., & Meinster, N. (2005). *Weerbaar ondanks beperking. Weerbaarheidsprogramma's opzetten voor mensen met een beperking*. Utrecht: Movisie.

- Lösel, F., & Beelmann, A. (2003). Effects of child skills training in preventing antisocial behavior: A systematic review of randomized evaluations. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 587 (1), 84-109.
- Mateman, H., & De Groot, N. (2014). *Zicht op effect. Een overzicht van instrumenten om zelf effect van je aanpak te meten*. Utrecht: Movisie.
- Matson, J.L. (2009). *Social Behavior and Skills in Children*. New York: Springer
- Merrell, K. W., & Gimpel, G. (2014). *Social skills of children and adolescents: Conceptualization, assessment, treatment*. New York: Psychology Press.
- Movisie. (2014). *Procesevaluatie bij de beoordeling van interventies*. Geraadpleegd op 29 maart, 2016, van [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Databank/Factsheet %20procesevaluatie.pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Databank/Factsheet%20procesevaluatie.pdf)
- Nationaal Kompas. (2014). *Preventie gericht op psychisch functioneren van jeugd*. Geraadpleegd op 7 april, 2016, van <http://www.nationaalkompas.nl/preventie/gericht-op-doelgroepen/jeugd/psychisch-functioneren/wat-zijn-de-effecten/>
- Nationaal Kompas. (2014). *Wat is de effectiviteit van preventie?* Geraadpleegd op 26 mei, 2016, van <http://www.nationaalkompas.nl/preventie/wat-is-de-effectiviteit-van-preventie-nieuw/>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2006). *Vragenlijst Sociale Vaardigheden van jongeren (VSVJ)*. Geraadpleegd op 12 februari, 2016, van [http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Vragenlijst-Sociale-Vaardigheden-van-Jongeren-\(VSVJ\)](http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Vragenlijst-Sociale-Vaardigheden-van-Jongeren-(VSVJ))
- Nederlands Jeugdinstituut. (2015). *Cijfers over gepest worden*. Geraadpleegd op 26 mei, 2016, van <http://www.nji.nl/Cijfers-over-gepest-woorden>
- Neuman-Lawrence, W. (2009). *Understanding Research*. Boston: Pearson Education.
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. London: Sage.
- Prins, P. (2001). Sociale vaardigheidstraining bij kinderen in de basisschoolleeftijd: programma's, effectiviteit en indicatiestelling. In A. Collot d'Escury-Koenings, T.

- Snaterse & E. Mackaay-Cramer (red.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten en knelpunten* (p.65-82). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Prins, P.J.M., Bosch, J.D., & Braet, C. (2011). *Methoden en Technieken van Gedragstherapie bij Kinderen en Jeugdigen (2e geheel herziene editie)*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2016). *1 op de 9 jongeren wordt gepest op school*. Geraadpleegd op 26 mei, 2016, van http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Algemeen_Actueel/Nieuwsberichten/2016/1_op_de_9_jongeren_wordt_gepest_op_school
- Rots en Water. (2016). *Wat is Rots & Water?* Geraadpleegd op 7 maart, 2016, van <http://www.rotsenwater.nl/inhoud-en-ontwikkeling/wat-is-rots-enwater/>
- Sim, L., Whiteside, S. P., Dittner, C. A., & Mellon, M. (2006). Effectiveness of a social skills training program with school age children: Transition to the clinical setting. *Journal of Child and Family Studies*, 15 (4), 408-417.
- Smith, P. K., & Hart, C. H. (2004). *Blackwell handbook of childhood social development*. Malden: Blackwell Publishing.
- Snel, E. (2013). De Theory of Change-benadering: weten is méér dan meten. In J. Omlo, M. Bool & P. Rensen (red.), *Weten wat werkt. Passend evaluatieonderzoek in het sociale domein* (p.145-164). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spence, S. H. (2003). Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice. *Child and Adolescent Mental Health*, 8 (2), 84-96.
- Ter Bogt, T., Van Dorsselaer, S., & Vollebergh, W. (2003). *Psychische gezondheid, risicogedrag en welbevinden van Nederlandse scholieren*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Van der Ploeg, J. (2011). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- Van Vugt, E. S., Deković, M., Prinzie, P., Stams, G. J. J. M., & Asscher, J. J. (2013). Evaluation of a group-based social skills training for children with problem behavior. *Children and Youth Services Review*, 35 (1), 162-167.
- Zeijl, E., Crone, M., Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., & Reijneveld, M. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlage I. Vragenlijst voor de ouders, de kinderen en de professionals

Ouders

Ervaringen - ouderbijeenkomsten

1. Hoeveel ouderbijeenkomsten heeft u gehad?
 - Voldoende/minder/meer?
2. Hoe heeft u de ouderbijeenkomsten ervaren?
3. Vond u de ouderbijeenkomsten bruikbaar of onbruikbaar?
 - Waarom bruikbaar of onbruikbaar?
4. Wat vond u goed aan de ouderbijeenkomsten én wat kan er verbeterd worden?
5. Heeft u nog tips/tops voor de trainers van de SoVa-training?

Veranderingen bij uw kind

6. Ziet u door het volgen van de trainingen veranderingen bij uw kind?
 - Zo ja, welke veranderingen ziet u bij uw kind?
 - a. Blijvend? (toegenomen of afgenomen?)
 - Zo nee, waarom niet?
 - Waar ziet u dit aan?
7. Zou u andere ouders aanraden om hun kind(eren) een SoVa-training te laten volgen?
 - Waarom wel of niet?

Elementen van de training navragen bij de ouders (zie Figuur 1 voor elementen)

8. Vindt u dat uw zoon/dochter na het bijwonen van de trainingen...
 - a. Kan opkomen voor zichzelf?
 - Waar blijkt dat wel of niet uit?
 - b. Effectiever om kan gaan met pesten?
 - Waar blijkt dat wel of niet uit?
 - c. Zijn of haar eigen grenzen aan kan geven?
 - Waar blijkt dat wel of niet uit?
 - d. In staat is om vrienden te maken?
 - Waar blijkt dit wel of niet uit?
 - e. Een goede houding heeft/ Stevig staat en duidelijk praat?
 - f. Om kan gaan met gevoelens (voornamelijk boosheid)?
 - Waar blijkt dat wel of niet uit?
9. Heeft u nog algemene opmerkingen die u kwijt wilt over de SoVa-trainingen?

Kinderen

1. Hoe vond je de lessen?
 - Waarom?
2. Waren de trainingen wat je er van verwacht had?
3. Vond je de trainingen bruikbaar of juist niet?
 - Waarom bruikbaar of onbruikbaar?
4. Wat is het belangrijkste wat je geleerd hebt van de trainingen?
5. Wat was je persoonlijke doel van de training?
6. En heb je je persoonlijke doel ook behaald?
7. Maak je van de geleerde vaardigheden ook buiten de trainingen gebruik?
 - Waarom wel/waarom niet?
 - Nu nog steeds?
8. Wat vond je van de huiswerkopdrachten?
9. Wat vond je goed aan de bijeenkomsten en wat kan er verbeterd worden?
 - Evaluatie- of terugkomdag?
10. Zou je leeftijdsgenoten aanraden om ook een SoVa-training te volgen?
 - Waarom wel of niet?

Elementen van de training navragen bij de kinderen

11. In de trainingen is ingegaan op de onderwerpen; *Opkomen voor jezelf, effectief reageren op pesten, aangeven van eigen grenzen, vrienden maken, houding en stemgebruik en omgaan met gevoelens*. Per onderwerp de volgende vragen stellen;
 - Kan je hier iets meer over vertellen?
 - *Hoe* heb je dit geleerd in de trainingen?
 - Heb je het idee dat je het beter kan?
 - En lukt dit ook buiten de trainingen? (waarom wel/niet?)
12. Heb je nog algemene opmerkingen die je kwijt wilt over de SoVa-training?

Professionals

1. Kunt u allereerst wat vertellen over de functie die u heeft binnen het Centrum voor Jeugd en Gezin?

Over de SoVa-trainingen

2. Hoe vaak heeft u de SoVa-training gegeven?
 - Leeftijdscategorieën/andere SoVa-trainingen
3. Hoe vindt u het om de sociale vaardigheidstraining te geven?
 - Waarom?
4. Welke onderdelen van de trainingen vindt u het meest bruikbaar? (of algemeen)
 - Waarom?
5. En welke onderdelen zou u willen aanpassen?
6. Zou u in het algemeen iets willen aanpassen aan de SoVa-training?
7. Welke kinderen hebben volgens u het meeste baat bij de SoVa-trainingen
 - Sekse, leeftijd, problematiek, ouders, groep of individueel
 - Kunt u ook uitleggen waarom dat zo is?

Figuur 1 voorleggen

8. Hoe werkt het programma?
 - Wat gebeurt er in de hoofden van de kinderen wat moet leiden tot gedragsverandering?
 - Welke onderdelen werken beter en welke onderdelen werken minder goed?
9. Wat probeert u te creëren tijdens de trainingen? (context)
10. Heeft u nog algemene opmerkingen die u kwijt wilt over de SoVa-training?

Bijlage II. Codeboom

Ervaren effect
<i>Kinderen</i>
Buiten de trainingen
Na afloop training
Huiswerkopdrachten
Leeftijdsgenoten adviseren
Persoonlijk doel
Pluspunten
Verbeterpunten
Terugkom- evaluatiedag
<i>Ouders</i>
Andere ouders adviseren
Ouderbijeenkomsten
Mails
Terugkom- evaluatiedag
Contact kinderen
School betrekken
Tips - instructies
Veranderingen kind
Na afloop training
<i>Professionals</i>
Aanpassingen SoVa
Ouderbijeenkomsten
School betrekken
Terugkom- evaluatiedag
Kinderen baat bij
Individueel vs. Groep
Motivatie - betrokkenheid ouders
Problematiek kind
Sekse
Onderdelen training

Aanpassen
Pluspunten
Vast draaiboek vs geen vast draaiboek
Voorbereidingstijd
Werkzame mechanismen
<i>Kinderen</i>
Context – training
Kennis - impliciete kennis
<i>Ouders</i>
Bewustwording
Kennis
Zelfvertrouwen
<i>Professionals</i>
Bewustwording
Context – training
Kennis
Re-labelen
Zelfvertrouwen